نەهامەتیەکانی کورد، تاوانی شەڕ، پێشێلکاری مافی مرۆڤ یان جینۆساید

دارای محامی

کەنەدا

تەکیفکردنی کردەیەکی تاوانکاری دژی مرۆڤایەتی بە جینۆساید، یان پێناسەکردنی چەمکی جینۆساید یەکێکە لەهەرە کارە مشتومڕ لەسەرەکان. ئاسان نیە هەمان بینین لەلای دوان یان زیاتر لەشارەزاو سکۆلارەکانی ئەم بوارە بدۆزینەوە.

لەپانتایی یاسایی و دادوەریی و فیقهی یاسایشدا گەلێجار ڕوبەڕوی ڕاجیایی و بگرە سەرنجدانی دژو جیاوازیش ئەبینەوە. لەپشت هەرکام لە ئارگومێنت و سەیرکردنەکانەوە چەندەها گۆشە نیگا، بەرژەوەندی، دیسکۆرسی ئەکادیمی و فیقهی جیا هەیە. بەپلەی یەکەم تاوانی جینۆساید لەبەرئەوەی تاوانێکی سیاسیە بۆیە لێکدانەوەوکارلەسەرکردن و تەکیفیشی ناتوانێت لەکایەی ململانێ سیاسیاکان بەدەربێت کام کردە جینۆسایدە؟ مەرجەکانی تەکیفکردنی کردەیەک بەتاوانێکی جینۆسایدی کامانەن؟ هۆی ڕودانی کردە جینۆسایدیەکان چین؟ ئەنجامەکانی چین؟ کام ڕێگە بگرین بۆ ڕێگرتن، وەستاندن یان دوبارە نەبونەوەی کردەی جینۆساید؟
ئەم پەیپەرە دەیەوێ ئەوەندەی بکرێ کار لەسەر وەڵامی ئەم پرسیارانە بکات.
سەرەتا کاری کۆمەڵکوژی، قەتل و عام و سڕینەوەی ئاسەواری ژیانی مرۆڤ کردەیەکی تازە نیە. ڕەنگە مێژوی ئەم تاوانە بگەڕێتەوە بۆ سەرەتاکانی گەشەی خاوەنداریێتی بۆ تاکە کەس و هەوڵدانی بێت بۆ قۆرخکردنی کۆمەڵگەی مرۆیی و ژینگە بەئاقارێکدا کەکار بۆ مانەوەی خاوەنداریێتی تاکێک یان گروپێک بکات دژی ئەو یان ئەوانی تر. هەریەک لەئێمە چیرۆکی چەندین داگیرکاری مێژویی لەبیردایە. هۆلاکۆ، جەنگیزجان، تەیموری لەنگ، ئەسکەندەری مەسەدۆنیا وچەندانی تر، کوشتوبڕ و بێڕەحمیی ئەمانە چیرۆکگەلێکن کەم هەبێت نەیبیستبێت.
ئەم پەیپەرە لە دیدێکەوە ئەڕوانێتە ئەم ڕوداوانە کە جیایان ئەکاتەوە لەو خاپورکردن و کاولکاریانەی کەدوای کایەهانتنی مۆدیرنە دێنەکایەوە. وای دەبینێت کە ئەوکردارانە هەم لە ڕوی زەمەنی ڕودان و هەم مۆتیڤ ومەبەستی ڕودانیان لەوانەی پیشتر جیان کەلێرەدا هەوڵی ناساندنیان دەدا وەک جینۆساید.
ئەگەرچی ڕافایل لیمکن داهێنەری چەمکی جینۆساید پێیوایە جینۆساید ناوێکی نوێیە بۆ تاوانێکی کۆن. سەرەتا ڕەنگە سودی هەبێت بە پێناسە یاسایی و فۆرماڵەکەی جینۆساید دەستپێبکەین، ئەوناسینەی کە لە پەیمانی قەدەغەکردن و سزادانی تاوانبارانی جینۆسایدی ساڵی 1948دا هاتوە.
The Convention of Prevention and Punishment of Genocide
بەندی دووی پەیمانەکە دەڵێت: جینۆساید هەر یەکە لەم کردانەی خوارەوە دەگرێتەوە کەبەمەبەستی خاپورکردنی هەموویان بەشێکی هەر نەتەوەیەک، ئەتنیکێک، ڕەگەزێک

یان گرووپێکی ئاینی ئەنجام بدرێت:-

ئەلف:- کوشتنی ئەندامانی گرووپەکە

بێ:- ئازاردانی هزری یان جەستەیی ئەندامانی گرووپەکە

جیم:- بەنیازەوە بارودۆخێکی وا بۆ ژیانی گرووپەکە فەراهەم بکرێت کە ببێتە هۆی تیاچونی جەستەیی هەموو یان بەشێکی گرووپەکە

دال:- سەپاندنی چەند پێوەرێک بۆ رێلە زاوزێ گرتنی گرووپەکە

هێ:- بەزۆر گواستنەوەی منداڵانی گرووپەکە بۆ گرووپێکی تر

بەسەرنجدان لەم پێناسەیەی سەرەوە دەتوانین چەند ڕەگەزێکی گرنگ تێبینی بکەین کە زۆر بنەڕەتین لەدیاری کردنی هەڵسوکەوتی هەرکردەیەکی تاوانکاری بۆئەوەی بەکردەی جینۆساید بناسرێت دەکرێت لێرەدا ئاماژە بەچوارڕەگەزی بنەڕەتی بکەین:-

یەکەم: نییەت

دووەم: خاپور کردن

سێەم: قوربانی بونی گرووپی و کاتەگۆریانە

چوارەم: بە پلانیی و سیستماتیک بوون

وا لەخوارەوە مەبەست لە هەریەک لەم ڕەگەزانە ڕوون دەکەمەوە

سەرەتا ڕەگەزی یەکەم: نییەت Intent

پێم وایە جیاکردنەوەی دوو چەمکی نییەت و مۆتیڤ لێرەدا ڕەنگە یاریدەدەر بێت بۆ وردتر تێگەیشتن لە چەمکی نییەت. نییەت واتە مەبەست لە هەستان بە کردەیەک، یان تاوانکار دەیەوێ بە کارەکەی چی جێبەجێ بکات یان کام ئامانج بەدی بهێنێت. لێرەدا زۆر گرنگە بۆ ناسینی کردەی جینۆسایدیی بزانین ئایا کردەکە بەمەبەستی لەناوبردنی گرووپەکە بووە یان نا. چونکە دەکرێ کردەی توندوتیژی بۆ چاوترساندن، تەمێکردن یان کۆنترۆڵ کردن بێت نەک لەناوبردن. دیارە زانینی نییەتی تاوانکار کارێکی ساناو ئاسان نییە. ڕەنگە دۆکیومێنتیش دەست نەکەوێت بەڕونی نییەتی تاوانکار دیاری بکات زۆرجار بۆ زانینی نییەتی تاوانـــــکار دەکرێ گەڕانەوە بۆ ئەم خـــاڵانەی خوارەوە کۆمەکێکی زۆر بکات:

ئەلف: سروشتی کردەی تاوانکارییەکە

بێ: بارودۆخی ڕودانی کردەکە

جیم: ژمارەی قوربانی و زیانەکان

زۆر جار دادوەر و شارەزایان بۆ گەیشتنە ئامانجی دۆزینەوەی نییەتی جینۆسایدیی پەنا دەبەنە بەر ئەو خاڵانەی سەرەوە. ڕەنگە خراپ نەبێت چەند ڕستەیەکیش لەسەر مۆتیڤ بڵێین.

مۆتیڤ واتە پاڵنەر، ئەو هۆکارەی ڕەوایەتی داوەتە تاوانکار بۆ خاپورکردن، بەشی ڕاشناڵی کردەکەیە کە زۆرجار و لەهەر تاوانێکی جینۆسایدا مۆتیڤ بە شتێکی ڕەوا دەردەکەوێت وەک لەناوبردنی بەکرێگیراوان، مەترسی لەسەر ئاسایشی نەتەوەیی لە جینۆسایدی کوردا یان پاکردنەوە و پیوریفیکەیشن لەجینۆسایدی جولەکەو هۆمۆسێکسواڵ، هاندیکاپ و قەرەجەکاندا. مۆتیڤ لە تەکیفی تاوانی جینۆسایدا ڕۆڵێک وازی ناکات ئەوەی کە گرنگە نییەتە، جۆرێک لە مەبەستگەرایی بۆ لەناوبردن دەبێت

ئامادە بێت. بۆ نمونە سیاسەتی ڕێگرتن لە زاوزێ لە چین و هیندستان پەیڕوە دەکرێت ئەمە وەک فۆرم جۆرێکە لە ڕێ لە زاوزێ گرتن. بەڵام ناکرێت بە جینۆساید ناوزەد بکرێت چونکە مەبەست لەو کردەیە ڕێگری دانانە لە بەردەم قەبارەی گروپەکەدا نەک لەناوبردن و خاپوور کردنی. ڕەنگە ئاماژەدان بـــە لەباربردن بەگشتی نمونەیاکی خراپ نەبێت لێرادا هەرچەندە هەندێ لایەنی کۆنسێرڤەیتڤ ئەمە بە جینۆسایدی سەردەم ناودەبەن.

نەهیما ڕۆبنسۆن دەڵێ:- کردەی ویرانکردن ناکرێت بە جینۆساید پۆلێنبکرێت ئەگەر ویستی لەناوبردنی گروپەکە ئامادە نەبێت. زۆرێک لە شارەزاو سکۆلارانی بواری جینۆساید وای بۆ دەچن کەدەبێ بۆ ناوزەد کردنی کردەیەک بە جینۆساید نییەتێکی زۆر تایبەت و سپێشاڵ هەبێت کە تاوانکار قوربانی بەتایبەتی بکات بە ئامانج لەسەر بنەمای شوناسی گروپی، دەبێ خواستێکی لە پێشڕا بڕیار لەســەر دراوی هەبێت بۆ خاپورکردن و لە ناوبردنی گروپەکە.

بۆ نمونە لەتاوانی هۆمۆسایدی ئاسایدا دەکرێ کردەی لەناوبردن کە کوشتنە ڕوبدات بەهەڵە، بەبێ ئەوەی بکەر هیچ پێشینەیەکی خۆ بۆ سازدان و جاودێری کردنی هەبێت واتە بەبێ (سبق الاصرار و الترصد) بەڵام تەکیفی ئەم تاوانە هەر وەکو تاوانی کوشتن دەمێنێتەوە وەلێ کوشتنی هەڵە. چونکە نییەت وەک ڕەگەزێک ئامادەنییە. بەڵام لەکردەی جینۆسایددا بەنەبونی نییەت کردەکە دەچێتە پانتایی تەکیفێکی تر نەک جینۆساید.

بۆیە زۆر لە پسپۆران پێیان وایە ئەو نەهامەتییەی هێرۆشیماو ناکازاکی ڕوبەڕوی بۆوە گەرچی ژمارەیەکی یەکجار زۆر خەڵک لەناوچون، سیستماتیک بوو پلان و نەخشەی لە پێشینەی هەبوو بەڵام جینۆساید نەبوو چونکە نییەتی لەناوبردنی گروپێکی دیاریکراو ئامادە نەبوو بەلکو بەشێک بووە لە ستراتیژو پانۆرامای شەڕی جیهانی دووەم کەدەکرێ بەتاوانی شەڕ تاوانی دژی مرۆڤایەتی ناوزەد بکرێت بەڵام لەبەر نەبونی نییەتی تایبەت ناکرێت بوترێت جینۆسایدە.

ڕەگەزی دووەم: خاپورکردنDestruction

بۆ ئەوەی کردەیەک بە کردەی جینۆساید بناسرێت دەبێت شێوەیەک بەلای کەمەوە لەشێوەکانی لە ناوبردن یان خاپورکردنی تێدابێت واتە ئەبێت کوشتنی جەستەیی ئەندام یان ئەندامانی گروپەکە، ئازاردانی جەستەیی و هزری بەمەبەستی لەناوبردن، فەراهەمکردنی بارودۆخ و پێوەرێک بۆ لەناوبردنیان لەئارادابێت.

ڕەگەزی سێهەم: قوربانی بونی گروپیوکاتەگۆریانە

خاپورکردنەکە دەبێت خاپورکردنێکی کاتەگۆریانە بێت. واتە دەبێت دژی ئەندام یان ئەندامانی گروپێک بێت بەپێی شوناسی گروپی. دەبێ لایەنی قوربانی دیاریبکرێت. واتە کردەی کۆمەڵکوژی ڕەشەکوژی گەر ئاراستەی تێکڕایی کۆمەڵگەیەکی مرۆڤی بکرێت بە بێ بیرکردنەوە لە پێکهاتی ڕەگەزی ، نەتەوەیی،ئەتنیکی و ئایینیان ئەوا کوشتنەکە کاتەگۆری نـــابێت. دەکری بەتاوانی دژی مرۆڤایەتی یان تاوانی شەڕ یان پێشێلکاری مافی مرۆڤ بێتە ئەژماردن بەڵام ناتوانرێت بەجینۆساید و هەڵگری تایبەتمەندی جینۆسایدی بێتەژماردن.

ڕەگەزی چوارەم: سیستماتیکبوون

پلانی لەپێش و ڕێکخراوبونی تاوانەکە ناسینەوەیەکی تری جینۆسایدە. دەبێ پلانی پێشتر دارێژراو و سیناریۆ و ئەگەرەکانی پێشتر دیاری کراوبێت و هێزی جێبەجێکەری هەر قۆناغێک دیاری کراوبێت. ئەم ئاستە لە پۆلێنکردن و ڕێکخراوبون ئەگەری ڕودانی ئەم تاوانەی لەسەدەکانی پێشتردا کردۆتە ئەستەم، بەهۆی نەبونی زانستەکانی ئامارو پۆلینکردن و زانستە سەربازی و سیاسیەکانی تر بۆ ئەنجامدانی ئەم تاوانە. بۆیە ئەم تاوانە بە یەکێک لە فینۆمینۆکانی مۆدێرنە دەزانرێن زۆر جیایە لەو کوشتارو قەتڵ و عامانەی سەردەمی ئیمپایەر و شاهەنشاکان. هەرکردەیەک گەر لە ئەنجامی ناکۆکی ساتەوەختیەوە بێت بە چاوپۆشی لە ئەنجامەکەی ناکرێت بە جینۆساید بژمێردرێت ڕەنگە هەندێک بڵێن کۆمەڵکوژی هەر کۆمەڵکوژییە، سەرەنجام گرنگە نەک پێشینە و پلان. بەڵام ئەوەی جینۆساید دەکاتە تاوانێکی لە ڕادە بەدەر ترسناک و دژی مرۆڤایەتی بونی سیستماتیکی و پلانڕێژیەتی. ناسینی ئەو پلانڕێژییە بۆ وەستان و ڕێگرتن و نەهێشتنی ڕودانیشی زۆر چارەنوس سازە. لەسەر ئەم ناسینە یاسایی وپەیمان نامەییە زۆر ڕوانین و سەرنجی جیاجیا هەن لەوانە:

یەکەم: دەڵێن پێناسەکە زۆر تەسکە چونکە بەدیاریکراوی تەنها باس لەو کردە تاوانکاریانە ئەکات کە ڕوبەڕوی نەتەوە، ڕەگەز، ئەتنیک و گروپی ئایینی ئەبنەوە. بەمەش ئەو کردە تاوانکاریانە پشتگوێ دەخات کە دژی گروپە کۆمەڵایەتی، سیاسی و جێندەریەکان دەکرێت. کە ئەمانەش لە لایەکەوە سیستماتیکن و بەنییەتی خاپورکردن ئەنجام دەدرێن لە لایەکی تریشەوە خاپورکردنێکی کاتەگۆریانەن و چەندین نمونە و کەیسی وا هەیە نو بەردەوامیش ڕودەدەن، بۆنمونە کوشتنی توێژی ڕۆشنبیران لە کەمبۆدیا، کۆمەڵکوژی چەپڕەوەکانی ئەمریکای لاتین و ئەندۆنیزیا، تاوان و کۆمەڵکوژی کـــــــاتەگۆریانە دژ بە ژنان و وەک ژنانی پشو بۆسەربازانی یابانی، کەڵجرۆسایدی تبێت و دانیشتوانە ڕەسەنەکانی ئەمریکای لاتین و لانگویساید. یان ئەو کۆمەڵکوژی و خاپورکردنەی کە دژی هۆمۆسێکسواڵەکان کرا لە شەڕی جیهانی دووەم و تائێستاش لە هەندێک شوێن بەردوامە ئەمانە و چەندین نمونەی تر دەتوانن نمایشی ئەو بەرتەسکیە بکەن کـە لە کرایتیریای ناسینەکەی پەیماننمەی دژی جیۆسایدیدا هەیە.

دەشێ بۆ بەشێکی ئەم بەرتەسکیە پرۆسەی ناونان و هاتنە ئارای چەمکی جینۆساید بەهۆ بزانرێت. یەکەم جار چەمکی جینۆسید لەلایەن پارێزەر و یاساناسی بەناوبانگ ڕافایل لیمکن لە ساڵی 1933 هاتە ئارا. بەلێکدانی هەردو ووشەی جینۆسی گریکی بەمانای خەڵک، گروپ، یان خێڵ و وشەی ساید ی لاتیینی بەمانای لەناوبردن. بەم کارەی لیمکن دەیویست توندوتیژیەکانی دژی ڕەگەزو گروپە ئایینیەکان بکات بەبابەتی یاسای نێودەوڵەتی، تاکو وەک تاوانی نێودەوڵەتی مامەڵەی لەگەڵ بکرێت نەک وەک تاوانی لۆکاڵی و ناوخۆیی، بەمەش دەیویست زۆرترین پارێزگاری بۆ ئەم کەمینە دینی و ڕەگەزیانە زامن بکات.

ئەو کات توندوتیژیەکی لەڕادە بەدەر دژی جولەکەکان لە ئەوروپا پراکتیک دەکرا بەتایبەتی لە ئەڵمانیا. لیمکن جینۆسایدی ئەرمەنی و ئاشوری و جوەکانی وەک سامپل بۆ بنچینەی پێناسەکەی لەلابوو بیروڕاکانی لە ساڵی 1944 لە مۆنۆگرافی (فارمانڕەوایی میحوەر لە ئەوروپای داگیرکراودا) بڵاوکردەوە تێڕوانین و بینینەکانی

لیمکن بوونه بنەمای پەیمانی دژە جینۆساید.

دووەم: هەندێک پێیان وایە کەپێناسەی جینۆساید زۆر فراوانە. دەڵێن نمونەکانی نەتەوە، ڕەگەز، ئەتنیک گروپی ئایینی ئەوانە تەنها وەک نمونەن نەک وەک تەنها ڕەگەز بن کە پێناسەکە بیانگرێتەوە. ئەم تێڕوانینە پێی وایە بۆ ئەوەی جینۆساید کاردانەوەی جدی و نێودەوڵەتی بەنسیببێت نابیت هەموو ئاڵۆزی و شەڕو کردەیەک بە جینۆساید بێتە ژماردن. دەبێ وشەی جینۆساید زۆر بەکەمی و بۆ حاڵەتی زۆر تایبەت و پرمەترسی بەکار بهێنرێت. دەڵێن گەر وشەو چەمکوپێناسەی جینۆساید بۆ هەموو ئەو کارەسات و ناکۆکی و توندوتیژیانە بەکاربهێنرێت کە ئەمڕۆ ڕودەدەن، ئەوسا جینۆساید دەبێتە ڕوداوێکی ڕۆژانەو ئاسایی کە ناتوانین پێودانگێکی جیاواز بۆ مامەڵە کردنی دابنێین و داوا لە ڕێکخراوە نێودەوڵەتیەکان و دەوڵەتانی جیهان بکەین بۆ دەخاڵەت و وەستان و ڕێگیرکردنی. هەرچۆنبوو رافائیل لیمکن سەرکەوتوبوو لە بە جیهانیکردنی جینۆسایدو یونیڤێرشالیزەکردنی پێناسەکەی، گەرچی زۆر وڵات واژۆی ئەم پایمانەیان کرد بەڵام هەمووئەمانە نەیکردە وەستان و ڕێگرتن لە ڕودانی جینۆساید. ئەو وتەزایەی چالاکانی دژە جینۆسـایدی بەکاریان دەهێناو دەیانوت (چارێکیترهەرگیس نا) بەداخەوە سەدەی بیستەم بووە سەدەی جینۆسایدولەبری ئەمە (بۆهەمیشە جینۆساید) بووە فینۆمینۆی ژیانی مۆدێرن. جەین سپرینگەر .. بەچەند هۆیەک ئاماژە دەکـا کە ڕێگربوون لە بەردەم وەسـتان و قەدەغە کردن و ڕێگری و دەخاڵەتکردن بۆوەستانیجینۆساید کە گرنگترینیان ئەمانەن:-

ئەلف:- شەڕی سارد و پێشبڕکێی ئەتۆمی لە 1947-1991، ڕێکەوتنی لەسەر چەمکەکانی مافیمرۆڤ وجینۆسـاید و چەندین بابەتیتر کردە شێوەیەک لە موستەحیل.

بێ:- ناوزەدکردنی کردەیەک بە جینۆساید،ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان و وڵاتانی دەخستە ژێر ئیلتیزامی دەسـتێوەردان و ئینتەرڤێنشنیزم بۆ ڕاگرتنی،بۆیە زۆر جار بەهۆی سیاسی یان بازرگانی وڵاتان خۆیان لەم جۆرە ناونانە ئەدزییەوە .

جیم:- نەبونی گرنگی ستراتیژیی و ئابوری وڵاتانەی کە جینۆسایدیان تیا ڕوودلوە. دەبینین لەشەڕی جیهانی دوەمەوە تا جینۆسایدی ڕواندای ساڵی 1994 کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی هیچ جۆرە بەرپرسیارییەکی نیشاننەدا بەرامبەر ئەو هەموو کۆمەڵکوژییەی لە جیهاندا ڕویاندا لەوانە:-

* کوشتنی نیوملیۆن چەپرەوی ئەندۆنیزی.
* کوژرانی سێ ملیۆن بەنگلادشی و هندۆس.
* لاقەکردنی دوسەدو پەنجا هەزار ژنی بەنگلادشی
* کوشتنی سێ سەد هەزار هۆتۆ لە لایەن توتسیەکانەوە لە بۆرەندی
* کوشتنی دوو سەد هەزار خەڵکی تیمۆری خۆرهەلات لەلایەن ئەندۆنیزیاوە
* کوشتنی یەک ملیۆن و حەوت سەد هەزار کەس لەلایەن خەمیری ڕۆژەوە لە کەمبۆدیا
* کوشتنی دوو سەد هەزار خەڵکی مایا لەلایەن حکومەتی گواتیمالاوە
* کوشتنی دوو سەد هەزار کورد لەلایەن حکومەتی عێراقەوە
* کوشتنی دوو سەد هەزار بۆسنی لەلایەن سربەکانەوە

جینۆساید وەک چەمکێکی سۆسیۆلۆژی

ناسینە یاسایی و پەیماننامەییەکەی چەمکی جینۆساید نەیتوانی هەموو ڕەهەندو مانا و دەلالەتەکانی جینۆساید لە خۆبگرێت، دوابەدوای ناوەڕاستی سەدەی بیستەم مرۆڤایەتی ڕوبەڕوی چەندین توندوتیژی و بەربەریزم بۆوە کە خۆی لەکۆمەڵکوژی و گۆری بە کۆمەڵ و چەندین تاوانی تری دژ بە مرۆڤایەتی بینیەوە. زۆربەی هەرە زۆری ئەم تاوانانە لەلایەن حکومەتەکـــانەوە بەرامبەر هاوولاتیەکانی ئەنجام دەدرا کە هەندێ لەم جۆرە کوشتنانە جیابوون لەوانەی لە پەیمانی دژی جینۆسایددا هاتبوون.

کوشتن و قەتڵ و عام کردنی هەزاران بەهۆی جیایی بیروڕا لە وڵاتانی جیهانی سێهەم و لاقەی ژنان و لەناوبردنیان، پراکتیزەکردنی ترسناکترین توندوتیژی لەلایەن دەوڵەت و هێزە پارامیلیتاری و میلیشیاکانیەوە وای لە مێژووناس و سۆسیۆلۆژی و شارەزایانی بواری زانستە سیاسیەکان کرد بەدوای دەربڕین و چەمک و گۆشەنیگای تردا بگەڕێن بۆ چارەسەرو تێگەیشتن لە سروشت و کارکردی ئەو تاوانانە. شارەزایان چەندین زاراوەی تریان داهێنا لەوانە دیمۆساید واتە خەڵک کوژی کە هەموو ئەو تاوانانە دەگرێتەوە کە بەهۆی پراکتیزەکردنی توندوتیژی لەلایەن دەوڵەتەوە دژ بە خەڵک دێنەکایەوە. لەوانە جینۆساید، پۆلیتیساید، جێندەرساید،کەڵچرۆساید لانگویساید.

سیاساتناس ڕۆمێل چەمکی دیمۆسایدی بەکارهێنا چونکە پێیوابوو جینۆساید سێ مانای جیای هەیە:-

یەکەم: مانای ئاســـــایی جینۆساید واتە کوشتنی خەڵک لەلایەن دەوڵەتەوە بەهۆی شوناسی نەتەوەیی، ئەتنیکی،ڕەگەزی ئاینیەوە.

دووەم: پێناسی یاســــایی وەک ئەوەی لە بەندی دووی پەیمانی قەدەغەکردن و سزادانی تاوانبارانی جینۆسایدی ساڵی 1948دا هاتووە.

سێهەم: پێناسەی بەرفراوانی جینۆساید کە لە مانا ئاساییەکەی جینۆسایدەوە نزیکە کە هەموو ئەو کوشتنە مەبەســتگەرایانە دەگرێتەوە کە دەوڵەت پێی هەڵدەســـــتێت، کە کوشتن و لەناوبردنی ئۆپۆزسیۆنە سیاسیەکانیش دەگرێتەوە.

ڕامێڵ بۆ ئەوەی تێکەڵی و سەر لێشێواوی دروست نەبێت ئەوەی سێهەمی ناونا دیمۆساید. ڕامێڵ پێی وایە ئەو دەوڵەتانەی پانتایی ئازادی تەسکدەکەنەوەو نەیاران دەیانکوژن پراکتیکی جۆرێک لە دیمۆساید دەکەن بۆیە لە یاساکەیدا دەڵێت (تا پانتایی ئازادی بەر تەسک بێتەوە، ئەگەری کوشتن لەلایەن حکومەتەوە زیاد دەکات) یەکێکی تر لە شارەزایانی بواری جینۆساید و سەرۆکی ڕێکخراوی چاودێری جینۆساید (جینۆساید واچ) گریگۆری ستانتۆن قۆناغەکانی گەشەکردنی پرۆسەی جینۆساید بە هەشت قۆناغ دیاری دەکات:

یەکەم: پۆلین کردنClassification

ستانتۆن پێی وایە لە هەر کەڵچەرێکدا کاتەگۆری پۆلین کردن هەیە بۆ ئێمەو ئەوان لەسەر بناغەکانی ڕەگەز، نەتەوە، ئایین، ئەتنیک وەک ئەڵمانی و جولەکە، توسی و هۆتۆ، کورد و عەرەب. لەم قۆناغەدا هاوڵاتیبوون بنەڕەتی دەبەشکردن و پۆلینەکان نیە بەڵکو ئینتیمای ئەتنیک، ڕەگەز، ئایین هتد... ستانتۆن بۆ ڕێگری گەشەسەندن بە

ئــاقاری جینۆسایددا باشترین هۆکار بە پرۆمۆتی کەڵچەری لێبوردەیی و ئینتیگراسیۆن و کارکردن لەسار ڕایەڵە هاوبەشەکان بە ئایدیاڵ دەزانێت

دووەم: نیشانە کردن Symbolization

لـەم قۆناغەدا ڕەمز و سومبل و نیشانە دەدرێت بە پۆلینکردنەکەی پێشو. هەندێ جار ئەم نیشانە کردنە، نیشانەکردنێکی زمانەوانیە زۆر جاریش فیزیکی وەک جۆری جل و بەرگ، ڕەنگ، داخکردن و نیشانە کردن بۆ جیاکردنەوەی گروپێک لە گروپێکی تر وەک ئەستێرەی زەرد بۆ جولەکەکان ملپێچی شین بۆ کەمبۆدیە خۆرهەڵاتیەکان. یان زۆر جار کورت کردنەوەی گروپێک بۆ سومبلێک یان کۆدێکی زمانەوانی وەک (کاکە) بۆ کورد، وەحشی بۆ ئینديجنەس یان دانیشتوانە ڕەسەناکانی وڵاتانی ئوستراليا و ئەمریکاکان کە ئەم ڕەمزانە ڕەمزی ڕق و جیاکردنە و بەکەم زانینن.

سێهەم: دیهیومەنایز کردن Dehumanization

لەم قۆناغەدا گروپێک ئینکاری مرۆبوونی دەکرێت. یان لە باشترین حاڵەتا بەکێوی، وەحشی، گرگن، پیس، خڵتە، نزم، قالۆنچە، ئاژەڵ، مەگەز، ناتەواوو نەخۆش دەیان چوێنن. میدیاو بڵاوکردنەوە دەورێکی زۆر گرنگ دەبینێت لە جێکەوتەکردنی ئەم قۆناغەدا بۆ ناشرین کردنی وێنەی بەرامبەر و وێناکردنی وەک دوژمن، ڕەنگە نمونەی زۆر دیار لەسەردەوری میدیا ڕادیۆ ڕوەندا بێت کە توتسیەکانی بە قالۆنچەو زیانبەخش ناوزەد دەکردو هانی هۆتۆکانی دەدا بۆ قەلاچۆ کردنیان.

چوارەم: ڕێکخستن Organization

لەم قۆناغەدا پلانی لە ناوبردنی گروپەکە دادەنرێت. یەکەو لایانەکان دیاری دەکرێت و کارەکانیان بۆ دیاری دەکرێت پلاندانان بۆ ئەم جۆرە لە تاوان توانایەکی تەکنیکی و لۆجیستیکی بەرزی ئەوێت، بۆیە ئەم جۆرە لە ڕێکخستن و پلان دانان تەنها بە دەوڵەت یان ڕێکخراوە نێودەوڵەتیەکان دەکرێت. ئەگەر جێبەجێکردنی ئەم پلانە بدرێتـــە دەستی میلیشیا، خێڵ یان هێزە پاراميليتاریەکان بەڵام هەمیشــــە پلان دانانەکەی لەلایەن دەوڵەت یان ڕێکخراوە نێودەوڵەتیەکانەوە ئەبێت.

پێنجەم: جەمسەرگیری Polarization

لەم قۆناغەدا تێگەیشتنی پەرگیرانە و ئێکستریمینیزم دەبێتە تێگەیشتنی باوی کۆمەڵگاو گروپەکان دەخاتە دوو جەمسەری لێک دوور لە کۆمەڵدا ،هەوڵ دەدرێ ڕێگە لە هەر چەشنە تێکەڵبوونێکی کۆمەڵایەتی، ئابوری وسیاسی گروپـــە ڕکەبەرەکان بگیرێت، لەوانە قەدەغەکـــردنی هاوسەرگیری لەنێوان ئەندامانی گروپە جیاکاندا، هەوڵدان بۆترساندو تۆقاندی کەسانی میانڕەوو و ئاسایی.

شەشەم: ئامادە کردن Preparation

لەم قۆناغەدا ئەو کەسانە دیاری دەکرێت کە دەبێ لە ناو ببرێن، هەندی جار ناچار دەکرێن بە هەڵگرتنی نیشانەو سومبوڵ بۆ جیاکردنەوەیان لە گروپی دی، یان زۆر جار دەخرێتە کۆمەڵگا زۆرە ملێکان، گیتۆکان یان دایاندەبڕن لە ئـــەندامانی گروپەکانی تر. هەروەها لەم قۆنـــاغەدا گروپەکانی مەرگیان بۆ دیاری دەکرێت و ئامادە دەکرێن بۆ لەناوبردن.

حەوتەم: لەناوبردن Extermination

لەم قۆناغەدا لەناوبردنی گروپەکە دەست پێدەکات کە بە زۆری ڕەشەکوژی و کۆمەڵکوژیە. تاوانکار کاتێک بەم کارە هەڵدەستێت هەست بە تاوانباری ناکات، چونکە واهەست ئەکات قوربانیەکان مرۆڤی تەواو نین. لەمەراسیمی کوشتن و ناشتن و شاردنەوەیاندا هیچ جۆرە ڕێوڕەسمێکی مەرگ و کوشتنی ئاسای پەیڕەو ناکرێت، واتە کوشتنەکە لە دیدی تاوانکاردا کوشتنی ئینسان نیە. لاقەکردن و ئازاردان و شکەنجە بەزۆری لەبەردەم خەڵکانی دی بە ئاشکرا دەبێت، زۆر جار لاقەکردنی گروپیی و ئەشکەنجەی گروپییە، تاوانکار هەست بە لێپرسینەوە ناکات، ئەسڵەن هەست ناکات تاوانێک ئەنجام دەدات. جگەلە بەهاکانی سەرکەوتن، تۆڵەساندنەوە و پاککردنەوە هیچ بەهایەکی تر ئامادە نیە، بۆیە زۆر جار تەرمەکان بە کۆمەڵ ژێر خاکدەخرێن فرێدەدرێنە سەرجادە و ڕێگەکان هیچ دوعاو ڕیچواڵێکی ئایینی و کۆمەلایەتیان بۆ پەیڕەو ناکرێت.

هەشتەم: ئینکاریکردن Denial

قۆناغی ئینکاریکردن هەمیشە وەک دوا قوناغی جینۆساید دێت تەنانەت لەو جینۆسایدانەشدا کەزۆرترین بەڵگەو دۆکیومێنتیان لەسەرە. هەمیشە ئینکاری ئەوە دەکرێت کە کارێکی تاوانکاری ئەنجام درابێت لەلایەن تاوانکارەوە، بەزۆری قوربانی تاوانبار ئەکەن و بەهۆی ڕودانی ڕوداوەکانی دەناسێنن. هەوڵدەدەن بەڵگەکان بشارنەوە ڕێلە هەرجۆرە بەدواداچونو لێکۆڵینەوەیەک بگرن. نمونەی دیاری ئینکاریکردن بۆ ڕودانی جینۆساید تورکیایە کەدەڵێ تیاچونی ئەرمەنەکان بەشێکە لە ئەتمۆسفێری شەڕی جیهانی یەکەم نەک جینۆساید.

کۆمەڵگاو ئەگەری ڕودانی جینۆساید

دوای ئاماژەدان بە هەشت قۆناغەکەی جینۆساید ڕەنگە پشتبەستن بە دیاگرامەکەی (هۆڤانسیان) بتوانێت کۆمەکمان بـکات لە دیاری کردنی ئەو کۆمەڵگایانەی کە کردەی جینۆسایدیان تیا ڕوودەدات. هۆڤانسیان بۆ ڕودانی کردەی جینۆساید ئەم پێشمەرجانە بە گرنگ دەزانێت.

یەکەم: بونی کۆمەڵگایەکی پلوراڵی واتە بوونی پێکهاتێکی تێکەڵ لە ڕەگەز، کەڵچەر، ئەتنیکی و ئایینی جیا.

دووەم: ئامادە بوونی هەستکردن بەمەترسی لەلای یەکێک لە گروپەکان

سێەم: بۆنی سیستەمێکی ئایدۆلۆژی کە وابزانێت ڕاستیەکان لای ئەون.

چوارم: ئامادە بونی بڕیاری دروستکردنی سیستەمێکی نوێ

ئەوەی لێرەدا گرنگە باسبکرێت کارکردنی ڕژێمە تۆتالێتاری و دەسەلاتخوازەکانە بە ئاوەز و مینتاڵیتی مۆنۆدایمێنشنی یەکرەهەندی بۆ دروستکردنی کۆمەڵگایەکی یەکرەنگ لەسەر جەستەی گۆمەڵگایەک کە بۆخۆی فرە ڕەنگ و دایڤێرسە. دروستکردنی دەوڵەتی یەکرەهەندی و یەکرەنگی هەمیشە پێویستی بەتوندوتیژی و خاپورکردنە بۆ دیهێنانی یۆتۆپیاکەی.

تیۆرەکانی ڕوودانی جینۆساید

چەندین لێکدانەوەی تیۆری جیاجیا هەن بۆ هۆکارەکانی ڕوودانی کردەی جینۆساید، کە دەکرێ بەکەڵک بن گەر لە خوارەوە ئاماژەیان پێبدەین

یەکەم: تیۆری پیاوە شەیتانەکە The Evil Man

هەندێک پێیان وایە بڕوودانی هەر کردەیەکی جینۆسایدی دەبێ کاراکتەرێکی شەیتانی، بێبەزەیی و توندو تیژ ئامادە بێت وەک هیتلەر، ستالین، سەدام حسێن، سوهارتۆ، ئیدی ئەمین. ئەم ڕوانینە ڕوودانی جینۆساید بۆ شەڕانگێزی کەسێتی سەرکردە دەگێڕێتەوە. هەرچەندە سەرکردە وەک سەرچاوەی بڕیاردان زۆر گرنگە بەڵام ئەم تیۆرە ناتوانێ پاساوی چەندین جۆری جینۆسایدی تر بکات کە سەرکردە کاراکتەری سەرکەکی نییە وەک جینۆسایدی سـپی دژی دانیشتوانی ڕەسەنی ئەمریکاو ئوسترالیاو نیوزلەند. پاشان سەرکردە خۆی ئەنجامە نەک هۆکار واتەکۆمەڵگەکان پێشتر لەبار و دروست بوون بۆیە ئەو جۆرە سەرکردانەش دەرکەوتوون.

دووەم: تیۆرد دەستبەسەراگرتنی خاک Take Over the Land

ئـــەم تیۆرە دەکرێ ئەو جینۆسایدانەی لە ئەمریکاو جیهانی نوێ ڕوویان داوە ڕوونکاتەوە بەڵام ناکرێت بکرێتە بنەڕەتی تێگەیشتن لەزۆر جینۆسایدی تر وەک هۆمۆسێکسواڵ و قەرەج و جولەکەکان.

سێهەم: تیۆری پەرەسەندنی نوێ New Development

وەک دۆزینەوەکان و دارستان و گێڵگەی نوێ کە دانیشتوانە ڕەسەنەکان بەم هۆیەوە ڕوبەڕوی قەلاچۆ و ئاوارەیی بونەوە وەک ئەوەی لە کۆلۆمبیا لە ساڵی 2005 ڕویدا کە 3000 خەڵکی ئەفرۆکۆلۆمبیایی کوژران و نزیکەی 300،000 ئاوارە بـــوون بەهۆی ئەوەی شوێنی ژیانیان کرایە کێڵگەو کان. بەهەمان شێوە ئەم تیۆرەش هەمووجۆرە جینۆسایدەکان ڕووناکاتەوە.

چوارەم: ویستی دروستکردنی کۆمەڵگەیەکی تەواو Perfect or Utopian Society و یۆتۆپیایی

ئەم ویستە دەیەوێت کۆمەڵگەیەکی تەواو و پاک دروستبکات بۆ ئەمەش پێویستی بە پاکتاو کردن و پاڵاوتن هەیە. ئەم تیۆرە دەکرێت بکرێتە بناغەی هەندێک لە جینۆسایدە دیاردەکان وەک نازی، بەعسی، کەمالیزم، ستالینیزم و جینۆسایدی کەمبۆدیا. هەندێکات زیاد لە تیۆریەک پێویستە بۆ لێکدەنەوەی کەیسێکی تایبەتی جینۆسایدیی چونکە دەکرێ سەرکردەیەکی شەڕانگێز ئامادەبێت و بیەوێ کۆمەڵگایەکی تەواوو یۆتۆپی دروستبکات و زەویش داگیر بکات و پاشان هەوڵی دروستکردنی کان و کێڵگەکانیش بدات بۆ تێگەیشتنی کەیسێکی وا هەموو تیۆرەکان پێویستن بۆ لێکدانەوەی.

کوردو جینۆساید

لەگەڵ هاتنی چەمکەکانی دەوڵەت-نەتەوە و ناشناڵیزم و دەوڵەتی مۆدێرن بۆ جوگرافیای خۆرهەڵاتی ناوەند کە ئەوکات لە ژێر فەرمانرەوایی ئیمپایەرەکانی عوسمانی و سەفەویدا بوو. زۆربەی پێکهاتە نەتەوەیی و ئێتنیکی و کەڵچەریەکانی

کەوتنە بەر کاریگەریی و هەژمونی ئەم بیرکردنەوە نوێیە. چەندین هەوڵی سەرکەوتو و سەرنەکەوتو بۆ دروستکردنی دەوڵەتی نوێ ئەبینین لەسەر پاشماوەی تێکشکاوی ئمپراتۆریەتی عوسمانی. ئەو جۆرە لە ناشناڵیزم کە جەخت لەسەر پەیوەندی خوێن دەکاتەوە بووە ئەڵگۆ و نمونە بۆ دەوڵەتە نوێکانی ناوچەکە. ناشناڵیزمی ئەتنیکی وەک ئاکامێکی دەخاڵەتگەری کولۆنیاڵیزم و کارکردنی لەسەر جیاوازیە ئەتنیکی و زمانی و کەڵچەریەکانی نێو پیکهاتەکانی ئمپراتۆیەتی عوسمانی هاتە کایەوە. ئەم جۆرە لە دەستێوەردان بەشێک بووە لە ستراتیژی کۆلۆنیالیزمی نوێی ئەوروپی بۆ ڕۆخانی دەوڵەتی عوسمانی. دروستبوونی ئەم ناکۆکیانە شوێنێکی نەهێشتەوە بۆ هاتنە ئارای فۆرمی دووەمی ناشناڵیزم کە ناشناڵیزمی سیڤیکە، یان ناشاڵیزمی مەدەنی کە هاوڵاتی بوون دەکاتە بنچینە بۆ ئینتیما. ئەم بارودۆخە تایبەتە تاقە دەروازایەک بە ئاوەڵایی هێشتیەوە دروستکردنی دەوڵەتی یەکدایمێنشنی و ئەتنۆناشناڵیزم بوو. ئەمە لە کاتێکدا ئەم ناوچەیە لێوان بوو لە ئەتنیکو کەڵچەرو ئایینو ڕەگــــــەزی جیاواز کە دەبا دەوڵــــــــەتی نەتەوە وەڵامدانەوەی ئەو ستراکچەرە دایڤێرس و فرەیە بایە لە ئۆڵگۆی ناشنالیزمی مەدەنی. لە دەمی شەری یەکەمی جیهاندا تورکە لاوەکان بەهۆی:

* نزیکیان لە پانتاییەکانی دەسەڵاتەوە
* ئاشنایی زیاتریان بە دەوڵەتی نوێو کەڵچەری ناشناڵیزم
* بوونی ئەزمونی فەرمانرەوایی دوورو درێژ
* بونی خەونی گەورەی دەسەڵاتداریتی

بۆشایی لاوازی دەسەڵاتی خەلافەتیان قۆستەوە بۆ پرمۆتی ناشناڵیزمی ئەتنیکی بنیاتنراو لەسەر ڕەگەزی تورک. لــــــەمەدا کورد، ئەرمەنی، ئاشوری، کلدانیەکان بوونە قوربانی دروستبونی دەوڵەتی تورک و عەرەب و فارس لە ناوچەکە.

جەیکەب کونزلەر کە پیاوێکی سویسری کرستیانە و لە ساڵانی 1899-1922 لە ئورفە بووە ئاوا باسی بارودۆخی کورد دەکات لەو دەمەدا (کوردەکان زۆر بەقوڵی کەوتنە بەر کاریگەری سیاسەتی نیشتەجێکردن و لەناوبردنی تورکە لاوەکان هەروەها بوونە بابەتی ئەندازیاری کۆمەڵایەتی پێش دامەزراندی دەوڵەتی نەتەوەیی تورک لەلایەن کەمال ئەتاتورکەوە لە ساڵی 1922 زۆر گرنگە ئەوە بزانرێت کە ڕابەرانی تورکە لاوەکان دایانویست شوناسی کوردبوون بســــڕنەوە کاتێک دیپۆرتیان ئەکردن. نزیکەی 700،000 کورد لە شوێنی ژیانی خۆیان دورخرانەوە.

جەیکەب باس لەوە دەکات کە چۆن ئەو ڕۆژانە کورد وەک پیاوکوژ، خوێنخۆر و بێبەزەیی پۆرترێت ئەکران. زیاتریش دەڵێت کوردەکان بوونە قوربانی هەمان سیاسەت کە دژی کریستیانەکانی دەوڵەتی عوسمانی وەک ئەرمەنی و ئاشوری و گریکەکان بەکاردەبرا. ئەمەو چەندەها سەرچاوەی تر ئاماژە بەو نەهامەتیو توندو تیژییو لە ناوبردنو قڕکردنە دەکەن کە کورد ڕووبەڕوویبۆتەوە.

کورد چارەنوسی لە هیچکام لەو دەوڵەتە نوێیانەی کوردیان بەسەردا دابەشکرا باشتر نەبوو لە عێراق، سوریا، کۆمــــــــــارەکانی یەکێتی ســـۆڤیەت کورد مەحکوم بوو بە ئسیمیلاســیۆن، توانەوە و لەناوچوون لە ئێرانیش بە لەناوچوونی کەڵچەریی.

بۆ ناسینی ئەو پەیوەندییەی کورد هەیبووەو هەیەتی لەگەڵ ئەو دەوڵەتانەی بەزۆر کرا بە بەشێک لێیان، دەمەوێ کۆنسێپتی (پەیوەندی جینۆسایدی) لە تۆنی بارتای

مێژوناسی ئوسترالیەوە قەرزکەم. پەیوەندی جینۆسایدی لەدیدی بارتاوە ئەو پەیوەندییەیە کە دانیشتوانی ناوچە کۆلونیالکراوەکانی وەک ئوسترالیا و ئەمریکا بە حکومەتەکانەوە دەبەستێت کە بەشێوەیەک لە شێوەکان مەحکومن بە لەناوچوون و ئەو پەیوەندیە پەیوەندیەکی جـــینۆســـــایدییە. کوردیش لەسەردەمی مۆدێرنەوە لە پەیوەندیەکی جینۆسایدیدا دەژی. زمانی، کەلچەر و بوونی رۆحیی و فیزیکی هەمیشە کاری تواندنەوەو خاپوورکردن و لەناوبردنی لەسەرکراوە.

مانەوەی کورد تائێستا مانەوەیەکی هودنەییانەیە. حکومەتەکان هودنەیان لەگەڵ کردوە نەک رێکەوتن. ئەم ساتانەی تیای دەژی زۆرتر دواخستنی هودنەییانەی حوکمی ئیعدامەکەیەتی نەک بەرەوازانینی مافی ژیان و سەلماندنی ئەم مافە. زۆرتر کاتدانە بە خۆیان بۆ بەهێزبوون هێزکۆرکردنەوە بۆ لەناوبردنی. کێشەی کورد هەمیشە مامەڵەی کێشەیەکی ئەمنی و مەترسیداری لەگەڵ کراوە کە سەرچاوەی مەترسییە بۆ ئاسایشی نەتەوەیی ئەو وولاتانە، بەلام بارودۆخی ناوچەیی و جیهانی و بونی ژمارەیی کورد ئەو حکومە ئیعدامەی بۆ کاتی لەبار دواخستوە. تا ئەم ساتە وەختەش کورد لەهەمان پەیوەندی جینۆسایدیدا هەناسە دەدات. سیاسەتەکانی پاکتاوی رەگەزی، بەتورککردن و عەرەبکردن، کەلچەرساید،لانگویساید، ئۆردوگای زۆرەملێ و تێکدانی ژینگەیی و شوێنەواریی کوردستان، پشتێنەی ئەمنی لە جەستەدا دروستکردن، پراکتیزەکردنی تۆقاندن و تیرۆریزمی دەوڵەتی دژی بوونی لەکاردان.

نییەتی جینۆسایدی لە خاپورکردنی کوردا زۆر روونەو تائێستاس بوونی بزووتنەوەیەکی گۆرانخواز بۆ گۆرینی ستراچکەری جینۆسایدی ئەو دەوڵەتانە ئامادە نییە. ئاوەزی جینۆسایدیی ئاوەزی هەرە بلاوو دیاری ئەوکۆمەڵگایانەیە، تەنانەت لە هێزە نەیارو ئۆپۆزسیۆناکانیشدا. بەسەرنجدان لە پێناسە یاسایی و پەیماننامەیەکەی جـــینۆســـاید تەنانەت بەمانا تەســـکەکەشی، بۆمان دەردەکەویت کە ئەو نەهامەتیانەی رووبەرووی کورد دەبنەوەجینۆسایدە و زۆر بەتایبەتی مەبەست لەناوبردنیەتی.

ئەلف: کوشتنی هەزاران تەنها بەتاوانی کورد بوون

بێ: ئازاردانی جەستەیی و هزری بەردەوامی تاکی کورد

جیم: فەراهەم کردنی بارو دۆخی هەژاری، پرتوندوتیژی، بێئاسایشیو ئارامی کە بەردەوام کارلەسەر لە ناوبردن وخاپورکردنی کورد دەکات.

دال: دانــــانی رێگریی لەبەردەم زاووزێــــــکردن وەک لەناوبردنی پیاوان و جیـــــــاکردنەوەیان وەک چۆن لە سەرنگوومکردنی8000 بارزانیدا رویدا.

پرۆسەی ئەسیمیلاسیۆنی کورد، گۆرینی شوناسی کەلچەری و نەتەوەیی لەناوبردنی فیزیکی هەمووی ترێندی ئەو پروسە جینۆسایدیە پێکدێنێ کە بە کوشتن و دیپۆرت کردن و ئاوارەکردنی کورد دەستی پێکرد تاگەیشتە ترۆپکی لە هەڵەبجەو ئەنفالدا.

وەک مەریوانی وریا قانع دەڵێ ئەنفال رووداوێک نیە لە دوامانەوە، بۆی هەیە هەرکاتێک دوبارە ببێتەوە. هاوکێشە و پەیوەندیەکـــــان نەگۆراون. ئاوەزو و نییەتی جینۆسایدی هەرماون، ستراکچەری دەوڵەتەکان هەمان ستراکچەرە.

دەکرێ چەند هۆیەک ریز بکەین بۆ دوبارەبونەوەی کردەی جینۆساید دژی کورد.

یەکەم: بوونی پەیوەندی جینۆسایدی

دووەم: ئامادەبوونی داروینیزمی کۆمەلایەتی وەک فەلسەفەی بەرێوە بردنی

دەسەڵات

سێیەم: بونی بێدەنگی وەک ئەتمۆسفێری پەیوەندیە ناوخۆییو جیهانیەکان

ستراتیژیەت لە بە جینۆساید ناساندی نەهامەتییەکانی کورد

تەکیف کردنی نەهامەتییەکانی کورد بەجینۆساید چەند گرنگیەکی هەیە لەوانە:

یەکەم: دەرخستنی ڕاستی دەربارەی ئەوەی ڕویداوە.

دووەم: جـــێهێنانی دادوەری بۆ سـزادانی ئەو کەس و لایـەنانەی ڕۆلیان وازیکردوە لە پلاندانان و جێبەجێکردنی جینۆساید دژی کورد

سێیەم: ڕێگرتن لە دوبارە بونەوەی و هەوڵدان بۆ ڕاگرتنی کردەی جینۆسایدی.

چوارەم: هەوڵدان بۆ گۆڕینی ئەو هاوکێشانەی حوکمی پەیوەندی کورد دەکەن لەگەڵ ئەو گروپانەی لەگەڵیانئەژین.

زانینی ڕاستی و دروستی ئەو ڕووداوانەی ڕوویان داوە و دۆزینەوەی چەمکی شیاو و گونجاو بۆیان لە ڕووی ئەکادیمیی و مێژوویەوە گرنگیەکی زۆریان هەیە بۆیە کارکردن بۆ دۆزینەوەی ڕەهەندەکانی نەهامەتییەکانی کورد گرنگی زۆری هەیە. هەروەها زانینی سروشتی ئەو تاوانانەی دژی کورد کراوە دەتوانێت تەکیفێکی ڕاستمان داتە دەست بۆ دادگاییکردنی تاوانباران لەسەر تاوانێک کە کردویانە و قوربانیانیش هەست بە سارێژبوون بکەن بە جێبەجێ کردنی دادوەری، لە لایەکی ترەوە زۆر زۆر گرنگە لە دەلالەتەکانی ئەو کردانە تێبگەین و پێناسی تەواومان بۆیان هەبێت تا بتوانین ڕێلە ڕوودانەوەی بگرین، ڕایگرین و قەدەغەی بکەین یا جارێکی تر ڕوونەداتەوە.

لەهەمووی گرنگتر تێگەیشتنە لەو نەهامەتیانە بۆ ئەوەی پشتیوانی ناوخۆی و جیهانی کۆبکەینەوە بۆ گۆڕینی ئەو هاوکێشانەی کـــــوردی بەو دوەڵەتانەوە پەیوەست کردوە، گۆڕانی ستراکچەری دوەڵەت یان مافی جیا بوونەوەو دروستکردنی دەوڵەتی سەربەخۆ.

سەرچاوەکان:

1. Jane Springer, Genocide, Toronto, 2006
2. Dr. S.D. Stein Definition and controversies 2007
3. R.J Rommel, Genocide, Death by Government, New Brunswick, N.J. Transaction Publishers, 1994.
4. Dr. Gregory Stanton, How We can Prevent Genocide
5. Journal of Genocide Research, Volume 10 Issue 1 2008, Late Ottoman genocides

2008/06/03

darafarag@gmail.com